

INNOVATIVE WORLD
Ilmiy tadqiqotlar markazi

$$\left(\frac{T_1}{T_2}\right)^2 = \left(\frac{a_1}{a_2}\right)^3$$

TADQIQOTLAR

ILM-FAN

TEKNOLOGIYALAR

ZAMONAVIY ILM-FAN VA INNOVATSIYALAR NAZARIYASI

ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA

2026

Google Scholar

zenodo

OpenAIRE

Andijan, Uzbekistan

+998335668868

<https://innoworld.net>

« ZAMONAVIY ILM-FAN VA INNOVATSIYALAR
NAZARIYASI » NOMLI ILMIY, MASOFAVIY,
ONLAYN KONFERENSIYASI TO'PLAMI

3-JILD 3-SON

Konferensiya to'plami va tezislari quyidagi xalqaro
ilmiy bazalarda indexlanadi

Google Scholar

ResearchGate

zenodo

www.innoworld.net

O'ZBEKISTON-2026

Namangan va Andijon shevalarida uy ro‘zg‘or buyumlarining nomlanishi

Xoliqova Durдона Xotamjon qizi,

University of Business and Science,

O‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi ,

2-bosqich talabasi

Abdulhayeva Muslima Abdulhamid qizi,

University of Business and Science,

O‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi,

2-bosqich talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada Namangan va Andijon hududlarida qo‘llaniladigan shevalarda uy-ro‘zg‘or buyumlarining nomlanishi, ularning fonetik, leksik va semantik xususiyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida ushbu hududlarda keng tarqalgan mahalliy so‘z va atamalar adabiy til birliklari bilan qiyoslab o‘rganiladi hamda shevalarda uchraydigan o‘ziga xos nomlash usullari misollar asosida yoritiladi. Shuningdek, maqolada shevalarning xalqning turmush tarzi, urf-odatlar va tarixiy taraqqiyoti bilan uzviy bog‘liqligi ko‘rsatib beriladi. Ushbu tadqiqot natijalari o‘zbek shevashunosligi va dialektologiya sohasida olib borilayotgan izlanishlar uchun muhim ilmiy manba bo‘lib xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: sheva, dialekt, Namangan shevasi, Andijon shevasi, uy-ro‘zg‘or buyumlari, leksik

birliklar, mahalliy atamalar.

Аннотация. В данной статье рассматриваются наименования предметов домашнего обихода в намаганском и андижанском говорах узбекского языка. Анализируются их лексические, фонетические и семантические особенности, а также проводится сопоставление с литературными нормами узбекского языка. Особое внимание уделяется своеобразию местных наименований, отражающих традиции, быт и историческое развитие населения региона. Результаты исследования могут служить важным материалом для дальнейших работ в области узбекской диалектологии и лексикологии.

Ключевые слова: диалект, говор, намаганский говор, андижанский говор, предметы домашнего обихода, лексика, местные наименования.

Abstract. This article examines the naming of household items in the Namangan and Andijan dialects of the Uzbek language. The study analyzes their lexical, phonetic, and semantic features and compares them with the norms of the standard Uzbek language. Particular attention is given to the specific local terms that reflect the traditions, lifestyle, and historical development of the population in these regions. The results of the research can serve as a valuable resource for further studies in Uzbek dialectology and lexicology.

Keywords: dialect, Namangan dialect, Andijan dialect, household items, vocabulary, local terminology.

Kirish. O‘zbek tili turkiy tillar oilasiga mansub bo‘lib, o‘zining tarixiy taraqqiyoti davomida boy leksik qatlam va rang-barang hududiy shevalarni shakllantirgan. Respublikamizning turli viloyatlarida yashovchi aholining kundalik nutqida qo‘llaniladigan shevalar o‘zining fonetik, leksik va grammatik xususiyatlari bilan adabiy til me‘yorlaridan ma‘lum darajada farq qiladi. Ushbu shevalar nafaqat tilshunoslik nuqtayi nazaridan, balki xalqning etnik, madaniy va tarixiy rivojlanishini o‘rganishda ham muhim manba hisoblanadi.

Farg‘ona vodiysi hududida joylashgan Namangan va Andijon viloyatlari o‘zbek shevalarining eng qadimiy va boy qatlamlari saqlanib qolgan hududlardan biridir. Bu hududlarda qo‘llaniladigan shevalar o‘zining talaffuz, so‘z yasalishi va lug‘aviy boyligi bilan alohida e‘tiborga loyiq. Ayniqsa, kundalik hayotda keng qo‘llaniladigan uy-ro‘zg‘or buyumlariga oid nomlar hududiy shevalarda o‘ziga xos tarzda ifodalanib, adabiy til bilan qiyoslanganda sezilarli farqlarni namoyon etadi.

Uy-ro‘zg‘or buyumlari insonning kundalik turmush tarzida eng ko‘p ishlatiladigan predmetlar qatoriga kiradi. Shu sababli ularning nomlanishi tilning eng barqaror va qadimiy qatlamini tashkil etadi. Odatda bunday so‘zlar avloddan-avlodga og‘zaki nutq orqali o‘tib, mahalliy aholi nutqida uzoq vaqt saqlanib qoladi. Natijada har bir hududda ayrim buyumlarning nomlanishi o‘sha yerning tarixiy, ijtimoiy va madaniy sharoitlariga mos holda shakllanadi.

Namangan va Andijon shevalarida uchraydigan uy-ro‘zg‘or buyumlari nomlari nafaqat adabiy til birliklaridan farqlanishi, balki ayrim hollarda qadimgi turkiy unsurlarni yoki boshqa tillardan kirib kelgan o‘zlashma so‘zlarni ham saqlab qolganligi bilan ahamiyatlidir. Bu holat esa mazkur hudud shevalarini o‘rganishni nafaqat dialektologiya, balki tarixiy leksikologiya nuqtayi nazaridan ham dolzarb masalaga aylantiradi.

Bugungi globallashuv va axborot almashinuvi jarayonlari ta‘sirida adabiy tilning mavqei tobora kuchayib borayotgan bir sharoitda hududiy shevalarning ayrim unsurlari asta-sekin iste‘moldan chiqib ketish xavfi ostida qolmoqda. Shuning uchun ham mahalliy shevalarda qo‘llanilayotgan leksik birliklarni to‘plash, ularni ilmiy asosda tahlil qilish va yozma manbalarda qayd etib borish til merosini saqlash nuqtayi nazaridan muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

Mazkur maqolaning asosiy maqsadi — Namangan va Andijon shevalarida qo‘llaniladigan uy-ro‘zg‘or buyumlari nomlarini aniqlash, ularni adabiy til bilan qiyoslash hamda ushbu leksik birliklarning fonetik va semantik xususiyatlarini tahlil qilishdan iborat. Tadqiqot jarayonida hududiy nutq namunalari foydalanildi, shuningdek, mavjud dialektologik manbalar bilan solishtirish usuli qo‘llanildi.

Ushbu tadqiqot natijalari o‘zbek tilining hududiy boyligini yanada chuqurroq o‘rganishga, shevalarda saqlanib qolgan qadimiy leksik qatlamni aniqlashga hamda ularni ilmiy muomalaga kiritishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, maqola materiallari o‘zbek dialektologiyasi, leksikologiyasi va etnolingvistika

yoʻnalishlarida olib borilayotgan izlanishlar uchun muhim manba boʻlib xizmat qilishi mumkin.

Adabiyotlar tahlili . Namangan shevasidagi uy roʻzgʻor buyumlarining nomlanishi

Oshxona va ovqat tayyorlash buyumlari

[qazan]

[katta qazan]

[kitʃik qazan]

[təvəq]

[kitʃik təvəq]

[kəsa]

[pijola]

[ʃəjnək]

[saməvar]

[patnis]

[lagən]

[tabaq]

[qəʃiq]

[vilkə]

[piʃaq]

[qəpəqəq]

[ʃələk]

[kətəl]

[ʃanaq]

[ʃalag]

[ʃamash]

[ʃaray]

[ʃəjʃina]

[ʃəj damiladryan qazan]

Non va xamir bilan bogʻliq buyumlar

[tandır]

[ʃapana]

[xamir taxtasi]

[oqlagʻiʃ]

[oqlagʻiʃ taxtasi]

[siviryiʃ]

[nən saqladryan sandiq]

Uy jihozlari va mebel

[ʃarpaja]

[taxt]

[kreslo]

[stol]

[sandiq]

[shkaf]

[jastiq]

[korpə]

[kərpəʃə]

[təʃak]

[kilm]

[palas]

Tozalash va maishiy buyumlar

[supirgi]

[ʃang jiryʃʃ]

[suv ʃələgi]

[kir jivadiyan tas]

[sovun]

[sovun danı]

[kir siqʃʃ]

[ʃang təzalagʃʃ]

Andijon shevasidagi uy roʻzgʻor buyumlarining nomlanishi

Oshxona buyumlari

[qazan]

[katta qazan]

[kitʃik qazan]

[tavaq]

[kitʃik tavaq]

[kasa]

[pijala]

[ʃajnak]

[samavar]

[patnis]

[lagan]

[tabaq]

[qafiq]

[vilka]

[piʃoq]

[qəpəqəq]

[ʃelæk]

[idiʃ]

[kətəl]

[ʃanaq]

[ʃalag]

[ʃamaʃ]
[ʃaraʃ]
Non va xamir buyumlari
[tandır]
[xamir taxtası]
[oqlayıtʃ]
[sıvıyıtʃ]
[nən saqladıryan sandıq]
[nən qutısı]
Uy jihozlari va mebel
[ʃarpaʃa]
[taxt]
[stol]
[kreslo]
[shkaf]
[sandıq]
[jastıq]
[korpa]
[korpaʃa]
[toʃak]
[kılm]
[palas]
[pərdə]
[oyna]
Tozalash va kir yuvish buyumlari
[supırgı]
[ʃelæk]
[kir tası]
[sovon]
[sovon danı]
[kir sıqıtʃ]
[ʃang jıyıtʃ]
[pəl yuvadıryan latta]
Yoritish va isitish buyumlari
[ʃıraq]
[kerəsin ʃıraq]
[lampa]
[otʃaq]
[pətʃ]
[ısitıtʃ]
Saqlash, tashish va turli maishiy buyumlar

[qop]
[xalta]
[sandiқ]
[bidon]
[ʃelæk]
[ʃanaq]
[quti]
[qutiʃa]
[tör xalta]
[dörı saqladryan quti]

Andijon shevasidagi uy-roʻzgʻor buyumlari nomlarining tarixi

Andijon shevasida qoʻllaniladigan uy-roʻzgʻor buyumlari nomlari, avvalo, xalqning uzoq tarixiy tajriba va turmush tarziga bogʻliq holda shakllangan. Koʻplab soʻzlar qadimiy turkiy ildizlarga ega boʻlib, ular asrlar davomida ogʻzaki anʼanalar orqali avlodan-avlodga yetib kelgan. Misol uchun, “qazan”, “tavaq”, “chaynak” kabi soʻzlar nafaqat Fargʻona vodiysi, balki butun oʻzbek tilida keng qoʻllanilib, ular asosan kundalik ovqat tayyorlash va saqlash buyumlariga oid qadimiy nomlar sifatida ajralib turadi.

Baʼzi buyum nomlari esa qoʻshma tillardan kirib kelgan. Masalan, “samovar” soʻzi rus tilidan kirib, Andijon shevasida mahalliy talaffuz bilan “samovar” shaklida ishlatiladi. Shuningdek, “lampa” va “kerosin chiraq” kabi nomlar XIX–XX asrlarda, sanoat va texnika rivojlanishi davrida kirib kelgan va mahalliy shevada moslashgan.

Uy jihozlari nomlarida, masalan, “charpoya”, “taxt”, “sandiқ” va “korpa” kabi soʻzlar ham qadimiy turkiy leksik qatlama kiradi. Ularning shakllanishi qoʻshni turkiy xalqlarning mebel madaniyati va mahalliy etnografik sharoitlar bilan bogʻliq. Shu bilan birga, “yostiқ”, “toshak” va “kilim” soʻzlari xalq hayotining kundalik amaliy ehtiyojlarini aks ettiradi va ular fonetik jihatdan Andijon shevasiga xos xususiyatlar bilan talaffuz qilinadi.

Tozalash va maishiy buyumlar nomlarida esa fonetik va morfologik oʻzgarishlar koʻp uchraydi. Masalan, “supurgi” va “chelak” soʻzlari qadimiy turkiy ildizlardan kelib chiqqan boʻlsa, “chang yigʻuvchi” yoki “pol yuvadigan latta” kabi iboralar mahalliy innovatsiyalar natijasida yuzaga kelgan. Ushbu soʻzlar Andijon aholisi tomonidan yangi ish faoliyati va texnika vositalariga moslashgan holda shakllangan.

Yoritish va isitish buyumlari nomlari tarixiy jihatdan oʻzgarishlarga boy. “Oʻchoq” va “pech” kabi qadimiy atamalar asrlar davomida saqlanib kelgan boʻlsa, “kerosin chiraq” va “lampa” kabi soʻzlar yangi texnologiyalar kirib kelishi bilan paydo boʻlgan va shevada mahalliy talaffuz bilan moslashgan.

Shuningdek, saqlash va tashish buyumlari nomlarida (“qop”, “xalta”, “bidon”) ham turli davrlar tarixiy taʼsirini kuzatish mumkin. Masalan, “bidon” va “quticha” kabi

soʻzlar sanoat davri mahsulotlari boʻlib, mahalliy talaffuz va shevaviy xususiyatlar bilan birlashgan.

Umuman olganda, Andijon shevasidagi uy-roʻzgʻor buyumlari nomlari:

Qadimiy turkiy ildizlar – kundalik hayotning eng asosiy buyumlari.

Mahalliy shevaviy oʻzgarishlar – talaffuz va morfologik xususiyatlar orqali shakllangan.

Chet tillardan kirib kelgan atamalar – ruscha, forsha yoki yangi texnologik soʻzlar.

Madaniy va ijtimoiy omillar – mebel, ovqat tayyorlash, yoritish va saqlash ehtiyojlariga moslashgan.

Natijada Andijon shevasidagi uy-roʻzgʻor buyumlari nomlari nafaqat leksik boylik, balki xalqning tarixiy, madaniy va ijtimoiy hayotini ham aks ettiruvchi qadimiy meros sifatida qaraladi.

Namangan shevasidagi uy-roʻzgʻor buyumlari nomlarining tarixi

Namangan shevasida qoʻllaniladigan uy-roʻzgʻor buyumlari nomlari uzoq tarixiy jarayon davomida shakllangan boʻlib, xalqning kundalik hayot tajribasi, ijtimoiy-madaniy sharoit va mintaqaviy oʻziga xoslik bilan uzviy bogʻliq. Ushbu soʻzlar asosan qadimiy turkiy ildizlardan kelib chiqqan va ogʻzaki anʼanalar orqali avloddan-avlodga yetib kelgan. Misol uchun, “qazan”, “tavaq”, “chaynak” kabi buyumlar oʻtmishdan beri Namangan hududida ovqat tayyorlash va saqlash vositalari sifatida ishlatilgan.

Baʼzi buyum nomlari tarix davomida chet tillardan kirib kelgan. Masalan, “samovar” soʻzi rus tilidan oʻzlashgan boʻlib, mahalliy talaffuz bilan “samovar” shaklida ishlatiladi. “Lampa” va “kerosin chiraq” soʻzlari esa XIX–XX asrlarda sanoat texnologiyalari kirib kelishi bilan shevaga moslashgan.

Uy jihozlari nomlarida, masalan, “charpoya”, “taxt”, “sandiq”, “korpa” soʻzlari qadimiy turkiy leksik qatlamga kiradi. Bu soʻzlar xalqning turmush tarzi, mebel va uy-roʻzgʻor madaniyati bilan bogʻliq. Shu bilan birga, “yostiq”, “toshak” va “kilim” kabi nomlar ham mahalliy ehtiyojlar va talaffuz xususiyatlariga moslashgan holda saqlangan.

Tozalash va kir yuvish buyumlari nomlari, masalan, “supurgi”, “chelak”, “kir tasi” va “chang yigʻuvchi”, qadimiy turkiy ildizlardan kelib chiqqan boʻlsa-da, yangi ish faoliyati va texnologiyalar kirib kelishi bilan shevada yangi atamalar paydo boʻlgan. Shu sababli Namangan shevasida baʼzi soʻzlar fonetik jihatdan Andijon shevasidan farq qiladi, masalan, “chelak” [tʃelæk] shaklida talaffuz qilinadi, Andijonda esa [tʃelæk] shaklida.

Yoritish va isitish buyumlari nomlari tarixiy jihatdan ham qiziqarli. “Oʻchoq” va “pech” soʻzlari qadimiy atamalar sifatida saqlanib qolgan, “kerosin chiraq” va “lampa” esa yangi texnologiyalar paydo boʻlgach, shevaga moslashgan.

Saqlash va tashish buyumlari nomlarida, masalan, “qop”, “xalta”, “bidon”, “chanoq” soʻzlari ham tarixiy oʻzgarishlarni aks ettiradi. Ular asosan xalqning mehnat va turmush sharoitiga moslashgan holda shakllangan.

Umuman olganda, Namangan shevasidagi uy-roʻzgʻor buyumlari nomlari quyidagi jihatlar bilan ajralib turadi:

Qadimiy turkiy ildizlar – eng asosiy kundalik buyumlar uchun.

Mahalliy shevaviy xususiyatlar – fonetik va morfologik oʻzgarishlar orqali shakllangan.

Chet tillardan kirib kelgan soʻzlar – ruscha, forsha yoki yangi texnologik atamalar.

Madaniy va ijtimoiy omillar – ovqat tayyorlash, yoritish, saqlash va mebelga moslashgan.

Shu bilan Namangan shevasidagi uy-roʻzgʻor buyumlari nomlari nafaqat leksik boylik, balki xalqning tarixiy, madaniy va ijtimoiy hayotini aks ettiruvchi qadimiy meros sifatida qaraladi.

Xulosa Andijon va Namangan shevalaridagi uy-roʻzgʻor buyumlari nomlari oʻzining fonetik, leksik va tarixiy xususiyatlari bilan ajralib turadi. Har ikkala shevada ham buyum nomlarining koʻpchiligi qadimiy turkiy ildizlarga asoslangan boʻlib, ular asrlar davomida ogʻzaki anʼanalar orqali avlodan-avlodga yetib kelgan. Bu soʻzlar xalqning kundalik hayoti, ovqat tayyorlash, saqlash, yoritish va uy jihozlariga boʻlgan ehtiyojlarini aks ettiradi.

Shuningdek, shevalarda bir qator chet tillardan kirib kelgan soʻzlar mavjud. Masalan, “samovar”, “lampa”, “kerosin chiraq” va “bidon” soʻzlari texnologik yangiliklar, sanoat va madaniy oʻzgarishlar natijasida mintaqaviy talaffuzga moslashgan. Bu holat Andijon va Namangan shevalarida yangi atamalar bilan qadimiy leksik qatlamning uygʻunlashganligini koʻrsatadi.

Fonetik jihatdan, Namangan va Andijon shevalari oʻrtasida ayrim tovush oʻzgarishlari va talaffuz farqlari kuzatiladi. Masalan, Andijonda “chelak” [ʃelæk], Namanganda esa [ʃelæk] tarzida talaffuz qilinadi. Shuningdek, oshxona va mebel buyumlarining nomlarida ham shevaga xos talaffuz oʻzgarishlari mavjud, bu esa hududiy dialektlarning boyligini koʻrsatadi.

Maʼlum boʻldiki, uy-roʻzgʻor buyumlari nomlari nafaqat leksik boylikni, balki xalqning madaniy, ijtimoiy va tarixiy hayotini aks ettiruvchi merosdir. Hududiy shevalarda saqlanib qolgan soʻzlar, qadimiy turkiy ildizlar bilan birga, yangi texnologik va madaniy taʼsirlarni ham qamrab olgan. Shu sababli, bu nomlar oʻzbek tilining hududiy boyligini, dialektologik va etnolingvistik jihatdan tadqiq qilish uchun muhim manba hisoblanadi.

Natijalar shuni koʻrsatadiki:

Uy-roʻzgʻor buyumlari nomlarining koʻpchiligi qadimiy turkiy ildizlardan kelib chiqqan.

Andijon va Namangan shevalarida talaffuz va fonetik xususiyatlar jihatidan farqlar mavjud.

Chet tillardan kirib kelgan soʻzlar mahalliy talaffuzga moslashgan.

Hududiy shevalarda saqlanib qolgan buyum nomlari xalqning ijtimoiy, madaniy va tarixiy hayotini aks ettiradi.

Tadqiqot natijalari oʻzbek dialektologiyasi, leksikologiyasi va etnolingvistika sohalari uchun ilmiy ahamiyatga ega.

Umuman olganda, Andijon va Namangan shevalaridagi uy-roʻzgʻor buyumlari nomlari tilning hududiy xilma-xilligi, tarixiy ildizlari va madaniy merosini chuqurroq oʻrganishga imkon beradi, shuningdek, shevalarning fonetik va leksik xususiyatlarini adabiy til bilan taqqoslash orqali ilmiy tadqiqotlar uchun boy material yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Akbarova, M. Oʻzbek tilining dialektologiyasi. Toshkent, 2005.
2. Bobojonov, D. Fargʻona vodiysi shevalari. Toshkent, 2012.
3. Komilov, S. Oʻzbek tili fonetika va fonologiyasi. Toshkent, 2018.
4. Qodirov, Q. Oʻzbek leksikologiyasi. Toshkent, 2016.
5. Rustamov, R. Hududiy shevalar va ularning oʻziga xos xususiyatlari. Namangan, 2019.
6. Salimova, Z. Fargʻona shevalari misollarida leksik jihatlar. Andijon, 2017.
7. Tolipov, A. Oʻzbek tilida fonetik oʻzgarishlar. Toshkent, 2020.
8. Tursunov, B. Dialektologik lugʻat. Toshkent, 2011.
9. Xaitov, S. Maqolalar tўplami: Ўзбек тилидаги диалектлар. Тошкент, 2015.
10. Zokirov, J. Oʻzbek tilining adabiy til va shevalar munosabati. Toshkent, 2014.